

Waarnemingen aan de Ruïnehagedis (*Podarcis sicula sicula*) en de Muurgekko (*Tarentola mauritanica*) in Noord-Italië (Gardameer)

Jaco Bruekers, Heeswijk-Dinther
dutchtropics@home.nl
Foto's van de auteur

Het verspreidingsgebied van de Ruïnehagedis (*Podarcis sicula*) bestrijkt in Italië nagenoeg het hele vaste land. Met uitzondering van het noorden; de “kraag” van de laars, het gebied dat grenst aan de Alpen. Van de Muurgekko (*Tarentola mauritanica*) is bekend dat hij voornamelijk langs de kuststrook wordt aangetroffen.

De exacte verspreidingsgrens van deze soorten in het noordelijk gebied is moeilijk te achterhalen. De informatie vermeld op verspreidingskaartjes in veldgidsen of in beschrijvingen zijn vaak wisselend, soms tegenstrijdig dan wel ruim interpreteerbaar. Tijdens een vakantie aan het zuidoostelijk deel van het Gardameer in 2004 werd rekening gehouden met het voorkomen van deze soorten, ondanks een persoonlijke inschatting dat de trefkans bijzonder klein zou zijn.

De praktijk leek dit voorgevoel in de begindagen van ons bezoek te bevestigen. Totdat op een avond tijdens een wandeling langs de oevers van het Gardameer een Muurgekko werd ontdekt op de muur van een toiletgebouw op camping

“La Fontanelle” in Moniga del Garda! Van de Ruïnehagedis was op dat moment nog geen enkel spoor te vinden.

Uiteindelijk bleek bij een controleronde op twee ongebruikelijke plekken dat beide soorten werden gevonden. Was hier weer sprake van (onbedoelde) introducties door de mens?

Mild klimaat

De naaste omgeving van het Gardameer (grofweg een strook van ongeveer 10 km) kenmerkt zich door een vrij mild klimaat omdat het meer (oppervlakte van 370 km² met een diepte tot 346 m) de warmte van de zomer opslaat en 's winters aan de omgeving afgeeft.

Dit zachter klimaat maakt het mogelijk dat er olijfboomgaarden (*Olea europea*) zijn aangelegd. Bovendien worden op grote schaal, oleanders (*Nerium oleander*) en Chinese hennepalmen (*Trachycarpus fortunei*) geplant. Op heel gunstige beschutte plaatsen kunnen zelfs dadelpalmen (*Phoenix canariensis*) overleven.

Tuincentrum nabij Padenghe
Titelfoto pagina 101: Muurhagedis Gardameer met netvormige tekening

In het zuidoosten van het Gardameer, waar wij verbleven, is sprake van intensieve bebouwing (agrarische activiteiten; woningen; industrie). Hier en daar vind je nog wel kleine stukken met bossen. Het meeste terrein is in cultuur gebracht waarbij de olijventeelt duidelijk de boventoon voert. Daarnaast is het verbouwen van maïs en druiven typerend voor de streek die wij bezochten (omgeving Moniga del Garda).

Vier soorten hagedissen

Voor ons gezin bestaat het verkennen van een nieuwe omgeving ook uit het nader kennismaken met de plaatselijke herpetofauna. Al op de eerste dag bestond de indruk dat de aanwezigheid van Muurhagedissen een dominante factor zou worden. Inventarisaties tijdens onze vakantie in de plaatsen Moniga del Garda, Manerba sul Garda, Padenghe del Garda, Sirmione en zelfs het 40 km verderop gelegen Verona bevestigden dit vermoeden.

Podarcis muralis is een zeer algemene verschijning zowel in bebouwde gebieden als in het buitengebied langs agrarische percelen, kleine, oude gebouwen en tuinmuren. Hoewel de benoeming van de ondersoort in het noorden van Italië nog herhaaldelijk tot discussies leidt, wordt hier uitgegaan van de informatie uit ARNOLD & OVENDEN (2002) die uitgaat van de ondersoort *maculiventris*.

Wat aan de waarnemingen aan Gardameer Muurhagedissen opviel was dat tussen de doorgaans klassiek bruin/grijze hagedissen af en toe, vreemd genoeg, eveneens exemplaren met een groene rug en netvormige tekening werden waargenomen. Deze meer groene dieren hadden, althans dat vond ik, kenmerken die je ook wel bij *P.*

Pagina 102, onder en hierboven: *Podarcis s. sicula* vrouwtje, gevonden op de import olijfbboom

muralis maculiventris in Istrië ziet, waar ook veel dieren voorkomen met een netvormige tekening en groenig gekleurde ruggen. Verder is er een gelijkennis met de zwaar getekende en groen/gele *P. muralis nigriventris*.

Als tweede regelmatig voorkomende hagedissensoort kan de Smaragdhagedis (*Lacerta bilineata bilineata*) worden genoemd. Deze soort heeft een duidelijke voorkeur voor het buitengebied en de randen van grote tuinen in buitenwijken.

Podarcis sicula in noordelijk Italië

Op basis van een korte literatuurstudie kan worden gezegd dat op het vaste land van Italië twee ondersoorten worden aangetroffen:

Podarcis sicula campestris: Noord-Italië (inclusief de Po-vlakte en de Abruzzen, Oostelijk Italië tot aan Ampulië (ENGELMANN et al., 1993; ARNOLD & OVENDEN, 2002).

MAZZOTTI (1999) meldt nog dat het voorkomen van *Podarcis sicula* in de Po-vlakte beperkt is tot de kuststreek.

De noordgrens van het verspreidingsgebied wordt volgens BÖHME (1986) gevormd door de lijn:

Chiasso (Zwitserland) nabij het Comomeer, vervolgens Calliano, Treviso en Udine

Podarcis sicula sicula: Ten zuiden van Rome, oostelijk Sicilië en de Lipari (ENGELMANN et al., 1993; ARNOLD & OVENDEN, 2002).

Verspreiding Tarentola mauritanica

Deze gekkosoort komt voor langs alle zuidelijke en westelijke mediterrane kuststreken. Dat hij minder aan de meest gunstige klimatologische omstandigheden gebonden is, is af te leiden uit het feit dat hij verder landinwaarts voorkomt en dus koelere gebieden bewoont en op grotere hoogten nog wordt gevonden. Dit in tegenstelling tot zijn meer warmtebehoefteger verwant de Turkse gekko (*Hemidactylus turcicus*). Op het vasteland van Italië wordt *Tarentola* eveneens in de kuststreken aangetroffen (ARNOLD & OVENDEN, 2002). Het neemt echter niet weg dat ik zeer verbaasd was om *Tarentola* rondom het Gardameer sporadisch waar te nemen. Het voorkomen van deze hagedis in de provincie Brescia (Noordelijk Italië) is overigens al eerder gemeld (SPORTELLI, 1972).

P. sicula bij de bloempotten

Tarentola op het toiletgebouw

Toch weer tuincentra

Zoals eerder aangeduid, was *Podarcis muralis* in alle opzichten dominant aanwezig en lokaal zeer algemeen. Desondanks had ik toch de verwachting dat de noordelijke ondersoort van Ruïnehagedis (*P. s. campestris*) in deze klimatologisch milde omgeving een plaats veroverd zou hebben. Die plaatsverovering bleek slechts lokaal te zijn.

Tijdens dagelijkse wandeltochten werden de op het oog gunstige locaties op de aanwezigheid van hagedissen gecheckt. In het bijzonder werden de verschillende stapelmuurtjes en stenige wegbermen geïnspecteerd. Steeds weer stuitte wij op de Muurhagedis en incidenteel op een vluchtende Smaragdghagedis.

Op onze heenreis naar de camping was mij opgevallen dat er langs de hoofdweg verschillende tuincentra gevestigd waren. Ervaringen in Frankrijk hadden aangetoond dat je ook in tuincentra soms aardige en verrassende herpetologische waarnemingen kunt doen (BRUEKERS, 2003).

Samen met mijn zoon Daan, heb ik de plantenopstelling op het buitenterrein nader bekeken.

Het was een vreemde gewaarwording dat mijn vermoeden en theorie weer werden bevestigd; rondom twee tuincentra werden volwassen en juveniele Ruïnehagedissen aangetroffen!

De eerste hilarische waarnemingen betrof een drietal juveniele dieren (naar schatting 1 jaar oud) die op de muur van het hekwerk werden ontdekt. Typische dieren met een licht groene rug en een geblokte dorsale tekening. Deze dieren waren ons steeds te vlug af en we konden ze dus niet van dichtbij bekijken.

Al snel na het betreden van het terrein van het tuincentrum, konden we een zestal Ruïnehagedissen van verschillende grootte ontdekken. Ik kon niet

inschatten wat de populatiegrootte was, maar mogelijk gaat het om tientallen exemplaren.

Naast deze Ruïnehagedissen, ontdekte ik, verrassend genoeg, ook twee Muurgekko's (*Tarentola mauritanica*) op twee verschillende geïmporteerde olijfbomen! Eén keer vond ik in een holte van een olijfbom zelfs een rond, hardschalig eitje dat van een *Tarentola* afkomstig moet zijn geweest.

Navraag bij de eigenaar van een van de twee tuincentra, Tuincentrum "Vivaio del Garda" nabij Padenghe, bracht aan het licht dat de meeste geïmporteerde olijfbomen vanuit het zuiden van Italië worden aangevoerd. Naar verluidt kwam deze zending van olijfbomen uit de omgeving van de plaats Foggia (Ampulië; in het zuid-oosten van Italië). Dit maakt aannemelijk dat de meegevoerde Ruïnehagedissen tot de ondersoort *P. s. sicula* behoren.

Conclusie

Afgaande op onze waarnemingen in de omgeving, lijkt het aannemelijk dat de introductie van de Ruïnehagedis van een recente datum is geweest, aangezien deze hagedissensoort slechts op en rond het terrein van twee naast elkaar gelegen tuincentra werd gezien. Het gebied er omheen werd namelijk gewoon weer gedomineerd door *Podarcis muralis*. Het aantreffen van juvenielen is een indicatie dat zich ter plaatse een levensvatbare populatie zou kunnen ontwikkelen.

Over de introductie van *Tarentola mauritanica* is moeilijker iets te zeggen. Al doet de waarneming van een "wilde" *Tarentola* op de camping, op zo'n drie kilometer afstand van de tuincentra, vermoeden dat deze import reeds van een vroegere datum was. Resteert ook nog de vraag of deze gekko zich in die omgeving succesvol kan voortplanten.

Het Gardameer, soms mild genoeg voor Phoenix palmen

Overzicht waarnemingen

Als laatste vermeld ik nog de herpetofauna die wij in de omgeving van Moniga del Garda hebben aangetroffen.:

- *Podarcis muralis maculiventris* (zeer algemeen)
- *Podarcis muralis* cf. *nigriventris* (vier dieren gezien met uiterlijke kenmerken die soms bij deze ondersoort ook worden aangetroffen)
- *Podarcis sicula* cf. *sicula* (zeldzaam; alleen in de buurt van twee tuincentra nabij Padenghe)
- *Lacerta bilineata bilineata* (regelmatig)
- *Tarentola mauritanica* (1x op het toiletgebouw van camping "La Fontanelle"; twee gekko's en 1x ei in en nabij geïmporteerde olijfbomen bij een tuincentrum)
- *Natrix natrix helvetica* (verkeersslachtoffer)
- *Natrix tessellata* (2x aan de oever van het Gardameer)
- *Rana esculanta*-complex (twee waarnemingen)
- *Bufo bufo spinosus* (verkeersslachtoffer)

Literatuur

- ARNOLD, E.N. & D.W. OVENDEN. 2002. A Field Guide to the Reptiles and Amphibians of Britain & Europe. Harper Collins Publishers, London.
- BÖHME, W. (red.), 1986. Handbuch der Reptilien und Amphibiën Europas. Band 2/II, Echsen III (*Podarcis*)
- BRUEKERS, J. 2003. Nieuwe vindplaats van de Italiaanse muurhagedis (*Podarcis sicula sicula*) in Frankrijk (Hyeres, Cote d'Azur). *Lacerta* 61 (6): 203-205.
- ENGELMANN, W.E., J. FRITSCH, R. GÜNTHER & F.J. OBST, 1993. Lurche und Kriechtiere Europas. Neumann Verlag GmbH, Radebeul.
- MAZZOTTI, S., 1999. Climatic and environmental influence on the distribution of lacertid lizards in the southern Po River Basin (Northern Italy). *Natura Croatica*, Zagreb, 8 (3): 201-210.
- SPORTELLI, L., 1972. Segnalazioni di *Tarentola mauritanica* (Linn.) nella provincia di Brescia. *Natura Bresciana*, Ann. Mus. Civ. St. Nat., Brescia (9): 134-136.
- ZUFFI M., 1987. Su alcune stazioni di *Podarcis sicula campestris* (De Betta, 1857) della Lombardia occidentale (Reptilia, Lacertidae). *Atti Soc. Ital. Sci. Nat. Mus. Civ. Stor. Nat. Milano*, Milano, 128 (1-2): 169-172.

Internet

<http://www.lacerta.de/>

Summary

Observations on the Italian Wall lizard (*Podarcis sicula sicula*) and the Moorish gecko (*Tarentola mauritanica*) in northern Italy (Lake Garda)

The surroundings of Lake Garda have a rather mild climate for northern Italy. The most often found reptile species in this region are the Wall lizard (*Podarcis muralis maculiventris*) and the Western Green lizard (*Lacerta bilineata bilineata*).

In 2004 the author unexpectedly found in this region the Italian Wall lizard (*Podarcis sicula*) and the Moorish gecko (*Tarentola mauritanica*). In Italy this last gecko species is generally found in the coastal areas. It is presumed that these uncommon observations are a result of unintended introductions by men through the imports of large Olive-trees from southern Italy (Foggia), this makes it most likely that these Italian Wall lizards belongs to the subspecies *P. s. sicula*.

All observed *P. sicula* (juveniles included), geckos and an egg, possibly of the Moorish gecko, were found in a large garden centre (near Padenghe). One *Tarentola* was found on the wall of a toilet building on a camping site. The author speculates that the mild climate makes it possible for the animals to reproduce in this region.